

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЧАСОВИХ ФОРМ У ТЕКСТАХ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Тетяна ТОКАРЕВА (Кіровоград, Україна)

У статті розглядається вживання часових форм дієслова як стилістичних засобів; розкриваються особливості реалізації та функціонування категорії часу з точки зору лінгвістики тексту.

Ключові слова: категорія часу, художній стиль, часова структура, просторово-часовий континуум. The article views the usage of the tense forms of the verb as stylistic devices in belles-lettres texts; it highlights the peculiarities of realization and functioning of the category "Time" from the point of view of linguistics of the text.

Key words: category „time“, belles-lettres style, space-temporal continuum, tense structure.

Часові форми дієслова як диференційні ознаки стилю вже багато років знаходяться у центрі уваги дослідників стилю. Їх синонімія у системі, різноманітні транспозиції у вживанні вимагали і вимагатимуть проведення таких досліджень, у яких морфологія і синтаксис розглядатимуться із точки зору стилістики. Цим обумовлюється також перспектива подальшої дослідницької діяльності, яка повинна передбачати ще більше аспектів спільних досліджень у галузі граматики і стилістики, особливо у сфері функціональної стилістики, лінгвістики тексту та ін. Той обсяг досліджень у даному аспекті, який маємо на сьогоднішній день, належить швидше до царини макростилістики, в той час, коли у функціональній стилістиці залишаються багато невирішених проблем, які можуть бути предметом подальшого дослідження.

Категорія часу – одна із найважливіших категорій просторово-часового континуума, яка знаходить своє відображення у мові. Із середини 70-х років у зв'язку із бурхливим розвитком лінгвістики тексту пріоритетною сферою вивчення функціонування часових форм став рівень тексту. Саме тоді й були розпочаті дослідження функціонування граматичної категорії часу на рівні тексту такими вченими-лінгвістами, як З.Я.Тураєва, О.І.Москальська, М.П.Брандес, В.А.Співак, Н.Д.Марова, Г. Вайнріх, З. Латцель. На теперішній час проблема художнього часу знову викликає підвищений інтерес лінгвістів на рівні художнього дискурсу. **Актуальність** проблеми обумовлена зростаючим інтересом до питань простору і часу у художній літературі, оскільки тут спостерігається складне переплетення часових пластів, порушення хронологічної послідовності, фабульності подій, пошуком нових шляхів у реалізації механізму вираження та функціонування художнього часу.

Мета даної статті полягає у розкритті та аналізі деяких особливостей реалізації та функціонування категорії часу у текстах художньої літератури.

Що стосується саме даного аспекту, то необхідно в першу чергу звернутися до результатів досліджень, проведених Л.А.Скибою, які мали на меті проаналізувати процентне співвідношення різних часових форм у функціональному стилі художньої літератури. А саме: презенс – 28%, претерит – 60%, перфект – 3%, плюсквамперфект – 8% (із розрахунку на кожні 200 тисяч словоформ у *Aktiv Indikativ*). Отже, найбільш характерним для стилю художньої літератури є претерит, він добре пасує для зображення, яке є основним способом викладення у художній літературі. Також при описі автори часто користуються претеритом, особливо у епічних творах. Як спеціальні функції у стилі художньої літератури можна виділити претерит пережитого мовлення та футуристичний претерит. Перфект виявляє себе стосовно вживання у мистецькій прозі як початковий (*Eröffnungspferkt*) та завершальний

перфект (*Schlußperfekt*), який утворює так звану «рамку», в самій же «рамці» вживається претерит. Перфект також може включатися до ланцюжка претерита, розривати його і цим самим наголошувати на зміні способу бачення. Як зазначила Е.Шендельс, така зміна часових форм претерита і перфекта має у белетристиці велику стильову цінність [6:96].

Дуже поширеним способом створення стилістико-морфологічних прийомів є так звана транспозиція форми, тобто перенос слівформ у сферу дії іншого граматичного значення, і, отже, використання цієї слівформи у значенні, яке йому не притаманне.

Особливо широкі транспозиційні можливості має дієслово, і, перш за все, сполучення часових значень дієслівних форм у результаті сполучення двох планів часу, один із яких виражається безпосередньо формою з її основним загальномовним значенням, а інший – мовленнєвим, або ситуативним контекстом, напр.: переносне використання форм теперішнього часу.

Форма теперішнього часу використовується у художній літературі і в усному розмовному мовленні для позначення дії у минулому: „*Franz steht oft vor der Pfandkammer Alte Schönhauser Straße, drin in der Pöpelstube verhandelt er mit dem und jenem, man kennt sich, Franz studiert die Zeitungsrubrik: Einkäufe, Verkäufe, mittags trifft er sich mit Mieke (A. Döblin. Berlin Alexanderplatz).*

Тут події неначе переносяться з минулого у теперішній час, читач неначе «залучається» до цих подій. Транспозиція часу має у таких випадках образну експресію. Форма теперішнього часу може вживатися у значенні актуального майбутнього часу, тобто дії, яка готова відбуватися у момент мовлення: „*Wir waren für Montag verabredet. Leider geht es nicht, ich bin dienstlich verhindert. Wollen Sie bitte so nett sein und ihm hinterlassen, ich erwarte bis zehn Uhr seinen Anruf.*“

В останньому реченні акцентована суб'єктивно-модальна експресія форми теперішнього часу в імперативному значенні, тобто форма теперішнього часу транспонована в імперативне значення. В усно-розмовному мовленні форма теперішнього часу може використовуватися для експресивного волевиявлення, наприклад: „*Wolle wir schon reingehen - ich glaube, es wird Zeit*“ [1:287].

Експресія даного вживання полягає в тому, що дія, яка пропонується або диктується, уявляється мовцем (тією особою, яка говорить), як дія, яка вже відбувається у момент мовлення.

Багаточисленними та різноманітними є метафоричні переосмислення форми простого майбутнього часу в розмовному мовленні: це і позначення дії, синхронної із моментом мовлення, і позначення минулої події, що суб'єктно актуалізується у теперішньому часі, і для вираження різноманітних модальних значень і т. ін.

Шість часових форм дієслів надають у розпорядженні справжню комплексну систему часових вказівок, особливо тоді, коли часові рамки диференціюються завдяки додатковій вказівці на час, яку виконують прислівники (*jetzt, einst, bald, nachmittags*) чи інші прислівникові означення (*heute Abend, in drei Tagen, voriges Jahr, bei Sonnenaufgang*).

1) Домінуючими часовими формами є презенс і претерит. У писемному мовленні за статистикою граматики DUDEN 53% часових форм складає презенс, 38% - претерит, 5,5 % - перфект, 3,2 % - плюсквамперфект, 1,5 % - футур I, 0,03% - футур II. Вказівки на майбутній час у зв'язку із цим збільшуються, але вони замінюються через *das futurische Präsens*, або через перфект: *Morgen fahren wir nach Dresden* замість *Morgen werden wir nach Dresden fahren* [4:229].

У розмовній мові все ж таки перфект частіше вживається замість претерита. Говорять: *Gestern bin ich nach Dresden gefahren* а не *Gestern fuhr ich nach Dresden*.

2) Претерит часто вживається у романах, новелах, казках, детективах та ін. Презенс – у повідомленнях, репортажах, наукових статтях (трактатах). Із стилістичної точки зору розрізняють часовий ряд для розповіді (претерит і плюсквамперфект як давно минулий час) і для повідомлення (презенс і перфект як давно минулий час). Також і в ліричних творах ми швидше зустрінемо презенс, ніж претерит, оскільки лірика виражає відчуття, настрої та думки. Презенс часто використовується у баладах, як наприклад у Й.В.Гете („*Erlkönig*“):

Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?

*Das ist der Vater mit seinem Kind,
Er hat den Knaben wohl in der Arm,
Er fasst ihn sicher, er hält ihn warm.*

Але можна зустріти й претерит, наприклад у Т.Фонтане („Ribbeck“):

*Herr von Ribbeck auf Ribbeck im Havelland,
Ein Birnbaum in seinem Garten stand,
Und kam die goldene Herbstzeit
Und die Birnen leuchteten weit und breit.*

3) У літературознавстві дуже велику роль відіграє розмежування між часом, який використовується для зображення події у самому тексті і часом, який фактично займає подія, про яку розповідається. На перебіг часу звертається увага і у кінофільмах. Так, наприклад, у класичному вестерні «12 годин опівдні» («High Noon») часовий проміжок, у який відбувається перестрілка між шерифом і злочинцем у події фільму (*Filmhandlung*) та у реальному фільмі триває 5 хвилин, при цьому у кінофільмі весь час показують годинник.

4) Важливим стилістичним засобом є зміна часових форм від претерита у спокійній розповіді, до презенса для передачі події, яка дуже швидко відбувається, і потім знову повернення до спокійного темпу розповіді у претериті.

5) Закони, які стосуються людини, закони природи і математичні закони, прислів'я із життєвою мудрістю, народні прикмети про погоду – всі ці вислови, які постійно діють, оформлюються у презенсі [4:232].

Проаналізуємо деякі особливості зміни часових форм, а саме стильовий презенс та інші можливості. Відомим стилістичним засобом є зміна розповідної форми претерит на презенс у оповіданні для зображення якоїсь напруженої сцени. Одними із творів, у якому ця особливість проявилася дуже вишукано, є роман Й.В.Гете «Страждання молодого Вертера». Роман у листах викликав свого часу багато протиріч та непорозумінь, оскільки зображав самогубство. Саме цей роман, разом із драмою «Гьотц фон Берліхінген» в один момент зробили Гете відомим.

Із тексту роману видно, що Гете, як юрист, знав напевне, про що він писав, та й медичні деталі є досить реалістичними. Як вже було сказано, «Вертер» - роман у листах, які видаються його другом, який наприкінці повідомляє про смерть Вертера. Останній лист до Шарлотти Кестнер, яку він палко кохає, але та залишається для нього недосяжною, завершується словами: „*Sie sind geladen – Es schlägt zwölf!* So sei es denn! - Lotte! Lotte, lebe wohl! Lebe wohl!“ Слова „*Es schlägt zwölf!*“ свідчать про те, що була північ. Далі слідує заключне повідомлення друга, який видав листи. „*Ein Nachbar sah den Blick von Pulver und hörte den Schuss fallen; da aber alles stille blieb, achtete er nicht weiter darauf*“ – тут розповідним часом є претерит (*sah, hörte, blieb, achtete*).

„*Morgens um sechse tritt der Bediente herein mit dem Lichte. Er findet seinen Herren auf dem Boden, die Pistole und Blut. Er ruft, er fasst ihn an; Keine Antwort, er röchelt nur noch. Er läuft nach den Ärzten, nach Alberten. Lotte hört die Schelle ziehen, ein Zittern ergreift alle ihre Glieder. Sie weckt ihren Mann, sie stehen auf der Bediente bringt heulend und stotternd die Nachricht, Lotte sinkt ohnmächtig vor Alberten nieder*“. Спочатку йде вказівка на час доби „*morgens um sechse...*“, відбувається заміна претерита на презенс у коротких реченнях із великою кількістю дієслів, які показують динаміку тих подій: *tritt herein, findet, ruft, fasst ... an, röchelt, läuft, hört, ergreift, weckt, stehen auf bringt, sinkt... nieder*.

У наступному епізоді, в якому описується візит лікаря і огляд пораненого Вертера, відбувається зміна часової форми претерит на плюсквамперфект який вказує на дію, яка відбулася раніше у минулому; використовуються багато дієслів: *kam, fand, schlug, waren gelähmt, hatte ... geschissen, war herausgetrieben, ließ, lief holte*. Перейдемо до наступного етапу розвитку подій. „*Aus dem Blut auf der Lehne des Sessels konnte man schließen, er habe sitzend vor dem Schreibtisch die Tat vollbracht, dann ist er heruntergesunken, hat sich konvulsivisch um den Stuhl herumgewälzt*“. Тут діє часове вираження у формі складного дієслівного присудка „*konnte ... schließen*“, потім з'являється кон'юнктив I як можливість „*habe vollbracht*“, кон'юнктив II був би вираженням нереальної дії, потім перфект „*ist ... heruntergesunken, hat sich ... herumgewälzt*“. Описуючи сцену, коли Вертер лежав на спині

напроти вікна, як його підняли з підлоги та поклали на ліжко, як виглядало його обличчя, обличчя ще живої, але вже майже мертвої людини, письменник знову повертається до розповідної часової форми претерит та плюсквамперфект: *lag, war, kam, trat herein, hatte gelegt, hatte verbunden, rührte, röchelte, erwartete*. У фрагменті, де автор описує прощання батька з сином і смерть Вертера, Гете знову використовує претерит: *kam ... hereingesprengt, küsste, kamen, fielen ... nieder*, потім скорочений плюсквамперфект „*geliebt (hatte)*“, наступною часовою формою знову вживається претерит: *hing, verschieden war* як давно минулий час і перехід до виразу „*um zwölf mittags*“, вживання дієслів у претериті: „*starb, tuschten*“.

Проаналізуємо останній епізод: „*Nachts gegen elfe ließ er ihn an die Stätte begraben, die er sich erwähnt hatte. Der Alte folgte der Leiche und die Söhne, Albert vermocht's nicht. Man fürchtete für Lottes Leben. Handwerker trugen ihn. Kein Geistlicher hat ihn begleitet*“. Основне навантаження має тут вказівка на час „*nachts gegen elfe*“, дієслова вживаються у претериті: „*ließ... begraben, vermocht's, fürchtete, trugen*“. В останньому реченні вживається перфект „*hat ... begleitet*“.

Вся подія представлена дуже реалістично, але що стосується часової структури, то тут спостерігається чітка вказівка на те, що у романі розповідається вигадана історія. Саме дуже чіткий час за годинником занадто впадає у вічі: опівночі (*um zwölf Uhr Mitternacht*) лунає постріл, о шостій годині ранку (*um sechs Uhr morgens*) пораненого Вертера знаходить служник, опівдні (*genau um zwölf Uhr mittags*) герой помирає і близько одинадцятої години вечора (*nachts gegen elf Uhr*) відбувається поховання – у реальному житті такий швидкий перебіг подій навряд чи може трапитися [4: 234-236].

Актуальним аспектом дослідження категорії часу як стилістичного засобу є аналіз вживання у художніх текстах часової форми *Präsens historicum*. Під теперішнім історичним часом традиційно розуміють вживання презенса у розповіді про минулі події з метою їх оживлення (актуалізації) (*Vergegenwärtigung*). Назва цього явища походить, як нерідко буває у лінгвістиці, від одного із його випадків, а саме, від використання презенса у авторському тексті історичних хронік, наприклад: „*1685 stirbt der König, es beginnt ein Interregnum...*“ (тепер цей тип зазвичай називається хронологічним теперішнім часом). Між історичною хронікою та художнім твором (перш за все – його авторським текстом) існує, як відзначалося ще у 40-50-х роках ХХ століття у роботах Г.Мюллера та особливо К.Гамбургера, принципова різниця у теперішній орієнтації: якщо в хронікально-документальному жанрі описуються події, які мали місце в дійсності, і, як наслідок, у реальному часі, про який розповідає автор з точки зору свого моменту мовлення (*Erzählzeit*), то у белетристиці – події вигадані, чи, у всякому випадку, художньо переосмислені. Тому вони і представлені у першу чергу у відповідному авторському сюжеті у часі, який ним (автором) визначений (*erzählte Zeit*), який є частковим випадком текстового часу (*Textzeit*) та існує у двох основних варіантах – сюжетній послідовності (власне розповідь) та сюжетній одночасності чи повторюваності (опис), причому другий варіант є тут різнобічним і, зазвичай, підключається до першого. Із сказаного випливає, що ключові поняття вищезазначеного визначення історичного теперішнього часу (розповідь про минуле, актуалізація) потребують по відношенню до художніх текстів уточнення [2:3]. Крім того, явище, яке аналізується, зустрічається у сучасній белетристиці не у вигляді побутової розповіді із зачином типу: «Іду я вчора по вулиці і бачу...», який, зазвичай, приводиться у якості учбового прикладу на *Präsens historicum* (це ще один доволі специфічний випадок), а у нашаруванні на інші граматико-стилістичні явища, які визначаються особливостями видів мовлення і їх комбінацій.

Одним із видів такого нашарування є авторське мовлення художнього твору. Воно є тією «полярною» сферою, у якій реальний час, із якої б позиції ми його не розглядали – авторської або читацької – виступає у найбільш не вигідному вигляді. Якщо в історичному романі ще можна говорити про більш чи менш наявну співвіднесеність подій, які зображуються з точки зору обох комунікаторів, тобто до минулого у власному розумінні слова, то в інших жанрах вона стає менш визначеною, а у фантастичному романі майбутнього, де описуються неначебто реальні (по крайній мірі, для автора) події, про таку

віднесеність говорити взагалі немає необхідності, хоч і тут в німецькій мові вживаються форми «минулого» (претерит) чи «теперішнього» (презенс). Тому універсальну трактовку ні значення самих форм часу, ні вживання презенса замість претерита у термінах реального часу дати не можна, цей час визначає лише деякі випадки, у тому числі і наведені вище приклади. Тут не можна керуватися і лише сюжетним часом, оскільки художній сюжет (як і будь-який твір мистецтва) завжди сприймається як такий, що оживає перед нашими очима, тобто є раз і назавжди актуалізованим, незалежно від того, якими дієслівними формами він виражений. Таким чином, поняття реального часу (теперішнього і минулого) повинні бути замінені по відношенню до авторського мовлення в цілому на більш загальні поняття, а ефект актуалізації, навпаки, потребує більш конкретного тлумачення [2:4].

Далі розглянемо особливості вживання неконтрастивного (жанрового) презенса. Принципова відмінність цілісного художнього тексту з основною лінією розповіді у презенсі від аналогічного тексту у претериті полягає, на думку В.А.Жеребкова та Г.Н. Россихіної, у протиріччі між мовленнєвою формою «розповідь» та інваріантним компонентом значення презенса (граматичний теперішній час), яке зберігається у всіх випадках його вживання.

Дійсно, якщо розповідь за своєю природою («одна подія після іншої») передбачає закритість кожної із послідовно віднесених подій, то інваріант презенса, як би його не визначали - «континуум буття» (за Х.Брінкманом) чи «невідокремлення від граматичного моменту мовлення» (за А.В.Бондарко) – завжди включає в себе протилежний момент – відкритість дії, тоді як претерит недиференційовано суміщає у собі відкритість і закритість, реалізуючи залежно від умов контексту, будь-який із цих варіантів, тобто маючи можливість повної гармонії із розповіддю. У презенса, навпаки, ця гармонія є неповною. Інваріант його значення допускає завершення дії тільки з одного боку – з початку або з кінця, з іншого – вона залишається відкритою, незавершеною, що надає дієслівній дії «псевдоактуальності» (термін Е.І.Шендельс) у видо-часовому плані на відміну від актуалізації самого сюжету, який має, скоріш за все, психологічну природу [2:4-5]. Для перерахування одноразових подій у простій (ланцюжковій) послідовності такої однобічної закритості достатньо, однак, вона закладена у часовій формі як такий і тому вимагає розширеного залучення контекстних засобів перфективізації дії (граничне дієслово, прислівники із значенням миттєвості, спеціальні синтаксичні конструкції і т. ін.), які завдяки своєму власному значенню підсилюють динамічність розповіді:

1 *Als Pinneberg an diesem Abend nach Hause kommt (1), wird er plötzlich (2) von einer elektrischer Taschenlampe angeleuchtet, und eine Stimme ruft(3): "Halt! Hände hoch!"* (H.Fallada): (1) словоформа граничного слова *kommen*, яке закриває першу дію «з кінця» (термінативність); (2) *plötzlich* – прислівник миттєвості, який закриває другу дію «із початку» (імпресивність). (1-3) ланцюг пов'язаності (термін Б.М.Баланіна), який виключає вживання сполучника „als“ із значенням одноразовості.

Отже, для контрастивного презенса характерна деяка ілюзія зримості, яка визначається інваріантом значення цієї форми в цілому. Однак, при використанні презенса в описовій і особливо у розповідній функції, виникає необхідність у розширеному залученні засобів локалізації і перфективізації, які не тільки послаблюють цю зримість, але й вносять у висловлювання свої додаткові відтінки, які її перебивають, а саме – відтінок підвищеної динамічності при розповіді і звуженої статичності чи повторюваності при описі, що загалом може бути визначено як жанрова стилізація цілісного тексту під репортаж, або як його кінематографічність.

Якщо основна лінія авторської розповіді ведеться у претериті, то історичний презенс може бути використаний у рамках неповного тексту (*Teiltext*), частіше за все на стику абзаців. Зміна темпоральної форми викликає за контрастом ефект виділення, акцентування (*Hervorhebung*). Наприклад: 1) розповідь: *Das Zimmer wurde zusehends dämmeriger... Simone saß lieber im Dämmer als im elektrischen Licht. Da kommt Madame (L.Feuchtwanger)*; 2) опис: *Gleichwohl konnten sie ihn (Henri) deswegen verhaßt machen bei den Protestanten... Don Philipp sitzt und spinnt Pläne für sein Weltreich (H. Mann)*.

Контрастивне вживання презенса доволі характерне для сучасної белетристики. За тим же принципом у претеритальну авторську розповідь вводиться «позачасовий» презенс, який не відноситься до історичного теперішнього часу.

У сучасній художній прозі авторська мова і мова персонажів (переважно не висловлена вголос) часто зливаються у межах певних стилістичних прийомів, відомих під наступними назвами: 1) ремінесценція, яка нагадує у випадку подібного злиття про епізоди із життя персонажа, які передують основній лінії розповіді; 2) імажинація, яка передає удавані уявлення (а також сни) персонажа у авторському баченні (в авторській інтерпретації); 3) сенсуалізація, яка аналогічним чином зображує сприйняття і почуття персонажа; 4) медитація, яка містить подібне зображення роздумів персонажа і тому називається також пережитим мовленням. У всіх вищевказаних прийомах може вживатися історичний презенс, як контрастивний, так і неконтрастивний, причому, в останньому випадку (особливо у розповіді, яка ведеться від першої особи – *Ich-Erzählung*) ці види презенса майже не відрізняються один від одного, так як і від загальної лінії розповіді, оскільки тут відсутній не лише контраст часу, а й контраст особи, оскільки автор сам є головним персонажем. Тому цілісний текст із неконтрастивним презенсом утворює на базі невластивого авторської мови ще один особливий жанр «потік свідомості» (*stream of conscience*), у якому, як і в будь-якому авторському тексті, можливі вкраплення прямої та непрямой мови персонажів, авторські відступи і ін. (як у романі Е.М.Ремарка «Чорний обеліск»).

У власній (прямій) мові персонажів художньої прози представлені у слабо диференційованому вигляді і з мінімальною частотністю всі перераховані вище випадки вживання історичного теперішнього часу. В цілому, можна говорити про імітацію прототипу історичного теперішнього часу, оскільки він виник, звичайно, не у тексті хронік, а у розмовному мовленні дописемного періоду. Наприклад: „*So saß ich damals, ich glaube, über einem Atlas und träumte mir Reisen aus. Da klopft es aufgeregt an die Tür, der Boy steht draußen und eines von den Weibern...*“ (St. Zweig). „*Kurz und gut, man figuriere sich: Es ist ein Novembernachmittag, kalt und regnet, dass Gott erbarm', ich komme von einem Amtsgeschäft die Alfstraße hinauf und denke der schlimmere Zeiten*“ (Th. Mann).

Підводячи підсумок, необхідно відзначити, що при розгляді історичного теперішнього часу доцільно послідовно розрізнити план вираження і план змісту. У першому з них у художній прозі можна говорити про сюжетний презенс, у другому – про сюжетний теперішній час, для якого при презенсі характерні наступні основні ознаки, останні три з яких є факультативними: 1) інваріант значення форми (граматичний теперішній час), 2) актуалізація сюжету, 3) ослаблена ілюзія зримості дієслівної дії (псевдоактуальність), обумовлена власною семантикою перфективізуючих засобів контексту, 5) значення реального минулого, 6) додаткові ефекти тону, ущільнення та уповільнення, які викликаються локалізованим підключенням до розповіді описового презенса, 7) додатковий ефект акцентування, виділення, який виникає при контрастній зміні сюжетного претерита на презенс на межі неповного тексту (*Teiltext*) [2:5].

У цілому можна стверджувати, що в художній прозі представлені два види сюжетного теперішнього часу – презентальний (тобто «історичний») і претеритальний, які відрізняються один від одного у плані змісту за інваріантними значеннями відповідних форм (граматичний теперішній і минулий час), а також за цілим рядом більш часових ознак (наприклад, напівзакритість - закритість ланок розповіді). Обидва види практично ніколи не співпадають тут із реальним теперішнім і лише факультативно – з реальним минулим. Що стосується сюжетного минулого часу, то він виражається при сюжетному презенсі перфектом чи претеритом і при сюжетному претериті – плюсквамперфектом, а вже при виході на рівень самостійного сюжету набуває властивості сюжетного теперішнього часу і переходить на відповідні йому засоби – презенс чи претерит із тим же розподілом понять граматичного, текстового (тут сюжетного) і реального часу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка (для инситутов и факультетов иностранных языков): Учеб. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. шк., 1990. – 320 с.
2. Жеребков В.А., Россихина Г.Н. Настоящее историческое в тексте художественной прозы (на материале немецкого языка) / Иностранные языки в школе. - № 4, 1983. – с.3-6.

3. Зиндер Л.Р., Строева Т.В. Пособие по теоретической грамматике и лексикологии немецкого языка (для студентов педагогических институтов). – Ленинград: Учпедгиз, 1972. - 147 с.
4. Büntig, Karl-Dieter (Prof. Dr.). Ratgeber. Stilsicheres Deutsch. Tandem Verlag GmbH, Königswinter, Köln. – 320 S.
5. Duden Band 4: Die Grammatik, hrsgg. vom Wissenschaftlichen Rat der Duden – Redaktion, Duden-Verlag, Mannheim. 1984, S. 143/4.
6. Glusak T.S. Funktionalstilistik des Deutschen. Minsk: Verlag “Wyscheischaja Schkola“, 1981. – 171 S.
7. Heringer, Hans Jürgen. Grammatik und Stil. Praktische Grammatik des Deutschen. - Berlin: Cornelsen Verlag, 1989. - 384 S. 1.Auflage – 2. Druck 1995.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Токарєва – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: стилістика, теоретична граматики.